

ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2022-27-06>

УДК (UDC): 630*91

Л. П. ЦАРИК¹, д-р геогр. наук, професор,
завідувач кафедри геоecології та методики навчання екологічних дисциплін
e-mail: tsaryk155@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0944-1905>

Ю. В. СМЕРЕЧИНСЬКИЙ¹,
аспірант кафедри геоecології та методики навчання екологічних дисциплін
e-mail: suv.work.3@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8143-860X>
¹Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, Україна

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ЛІСІВ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постає питання проведення оцінки відновлення та збільшення площ лісів, що даватиме змогу забезпечувати сталий розвиток лісів.

Мета. Оцінити створення лісових ресурсів у межах Тернопільської області та запропонувати їх оптимізацію.

Методи. Описовий, статистичний, порівняльно-географічний, оптимізаційне моделювання.

Результати. Тернопільська область відноситься до мало лісистих регіонів України. Лісогосподарськими підприємствами області в ході виконання програм ведення лісового господарства створюються нові ліси на доступних для лісорозведення площах, проте основним лімітуючим фактором виступає наявність земельних ділянок для забезпечення потреб лісорозведення. Для оптимізації процесу збільшення лісовкритих земель потрібно додатково залучити до заліснення непридатні для сільськогосподарського виробництва землі та передати самозалісені землі лісогосподарським підприємствам. Проте однією із перепон передачі земель в користування лісогосподарським підприємствам є небажання втрачати цінні активи у вигляді земель, та туманна перспектива отримання дивідендів. Державними лісогосподарськими підприємствами області подано до міських, селищних та сільських рад звернення щодо відведення земельних ділянок для лісорозведення, однак отримано малу частку позитивних відповідей. Також варто згадати і проблему колгоспних лісів, котрі на даний момент не надані в користування лісогосподарським підприємствам області та в межах котрих не проводиться, ні охорона, ні використання лісових ресурсів. Основною проблемою для таких лісів виступає їхня передача в постійне користування державним або комунальним лісогосподарським, чи комунальним підприємствам зі створеними спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами. Отже оптимальним виходом з такої ситуації можна вважати створення комунальних лісогосподарських підприємств з територіальними громадами області, котрі мали б можливість на такій базі поступово створювати нові ліси.

Висновки. Виявлені проблеми та тенденції забезпечення потреб області в лісах, досягнення оптимального показника лісистості області, що дало б змогу відкрити альтернативний шлях вирішення даного питання на базі безпосередніх розпорядників потенційних земельних ділянок, які можуть бути залісені.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: заліснення, лісорозведення, лісовідновлення, створення нових лісів, оптимізація

Як цитувати: Царик Л. П., Смеречинський Ю. В. Оцінка перспективи створення нових лісів у Тернопільській області. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Екологія»*. 2022. Вип. 27. С. 72 - 79. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2022-27-06>

© Царик Л. П., Смеречинський Ю. В., 2022

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

In cites: Tsaryk, L. P., & Smerechynskiy, Y. V. (2022). Assessment of the prospects of creating new forests in Ternopil region. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series «Ecology»*, (27), 72 - 79. <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2022-27-06> (in Ukrainian)

Вступ

Лісовими ресурсами вважають деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів[1]. Створення нових лісів впливає на вирішення низки екологічних проблем, таких як: забрудненість повітря, регулювання водного та кліматичного режимів атмосферного повітря та ґрунтів, створення місць для рекреації, а також забезпечення населення дров'яними ресурсами. Розуміють це і у верхніх ешелонах влади, саме тому Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 22.07.2021 № 494 «Про затвердження

показників регіональних нормативів оптимальної лісистості території і мінімально необхідної захисної лісистості агроландшафтів України» встановлено оптимальні показники для кожної з областей країни. Для Тернопільської області такий показник складає 20% [2], що в перерахунку на реальну площу дає 276480 га. Також видано Указ Президента України від 07.06.2021 № 228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів», яким передбачено реалізацію екологічної ініціативи «Масштабне заліснення України» [3]. Тому метою даного дослідження оцінка проведення є заліснення області та внесення пропозицій щодо її оптимізації.

Методи дослідження

Матеріалами для проведення оцінки заліснення Тернопільської області служили Звіти Головного управління Держгеокадастру у м. Тернопіль (форма 6-зем), матеріали Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства, матеріали управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної військової адміністрації щодо обліку самозаліснених та придатних для потреб заліснення земель територіальних громад Тернопільської області.

При дослідженні використано загально-наукові методи: описовий (загальна характеристика лісів Тернопільської області),

статистичний (визначено об'єми посадки та вирубування дерев протягом останніх 5 років), математичний (розраховано оптимальну площу лісів для Тернопільської області, проведено розрахунки дефіциту площі лісів, та можливих витрат на викуп сільськогосподарських земель для потреб заліснення). А також спеціальні методи: порівняльно-географічний (проведено порівняння об'ємів вирубки лісів з їх відновленням, та збільшенням їх площі), оптимізаційне моделювання (розроблено оптимізаційну модель збільшення лісів Тернопільщини).

Результати та обговорення

Тернопільську область можна віднести до малолісистих областей України. Площа земель лісгосподарського призначення області становить 201,4 тис. га, з них 183,2 тис. га земель, вкритих лісовою рослинністю, що складає всього 13,3% території області, на одного жителя області припадає 0,19 га вкритих лісом земель [4]. Ліси на території області розташовані нерівномірно та зосереджені, в основному, у північній і північно-західній частині, де лісистість досягає

20-25%, а також у південній частині, де лісистість становить 14-18% [4].

Нині 148,6 тис. га лісів області (73,8%) перебувають у постійному користуванні 5 державних підприємств, що входять до сфери управління Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства (рис. 1) [4], ще 23,5 тис. га обліковуються за комунальними лісгосподарськими підприємствами [5], та більше 12 тис. га лісів – безгосподарні [5].

Рис. 1 – Структура лісовкритих земель за користувачами, на матеріалах джерел [4,5]
Fig. 1 – The structure of forested lands by users, based on source materials [4,5]

Площа земель державного лісового фонду області за останні п'ять років збільшилася більше ніж на 1 тис. га [6]. В межах земель державного лісового фонду наявні 283 території та об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 37,4 тис. га або 25,2% усієї території лісфонду (природно-заповідний фонд Тернопільської області – 8,98%) [4].

Загальний запас деревини в лісах підприємств управління становить 31,4 млн м³, зокрема стиглих і перестійних – 5,9 млн м³ [6].

Проведено відтворення лісів за 2021 рік на площі 762 га (109%), з них садіння і висівання – 700 га, природне поновлення – 62 га, створено нових лісів 349 га (104%) [6]. На виконання Указу Президента України від 07.06.2021 № 228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» в рамках програми Президента України «Зелена країна» проведено лісовідновлення на загальній площі 703 га, створено нові ліси на площі 512 га та висаджено 2916 тис. дерев [6].

На виконання «Програми розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017-2021 роки» лісгосподарськими підприємствами області проведено лісовідновлення на загальній площі 2038 га, та створено нові ліси шляхом лісорозведення на загальній площі 1013 га, що більш ніж на 500 га більше від передбаченого програмою показника. Наприклад, «Програмою охорони, захисту, використання та відновлення лісів Тернопільщини на 2022-2026 роки» передбачено створення нових лісів на загальній площі 590 га, і справа тут не в тому, що хтось не хоче, або не може забезпечити посадку лісів на більшій площі, вузьким місцем постає саме наявність земельних ділянок під залісення. Також на виконання збудовано розсадницький та насінневий комплекс у межах Чортківського лісового господарства, що дає змогу збільшити обсяги висадки лісів, за умови виділення земель для даних потреб.

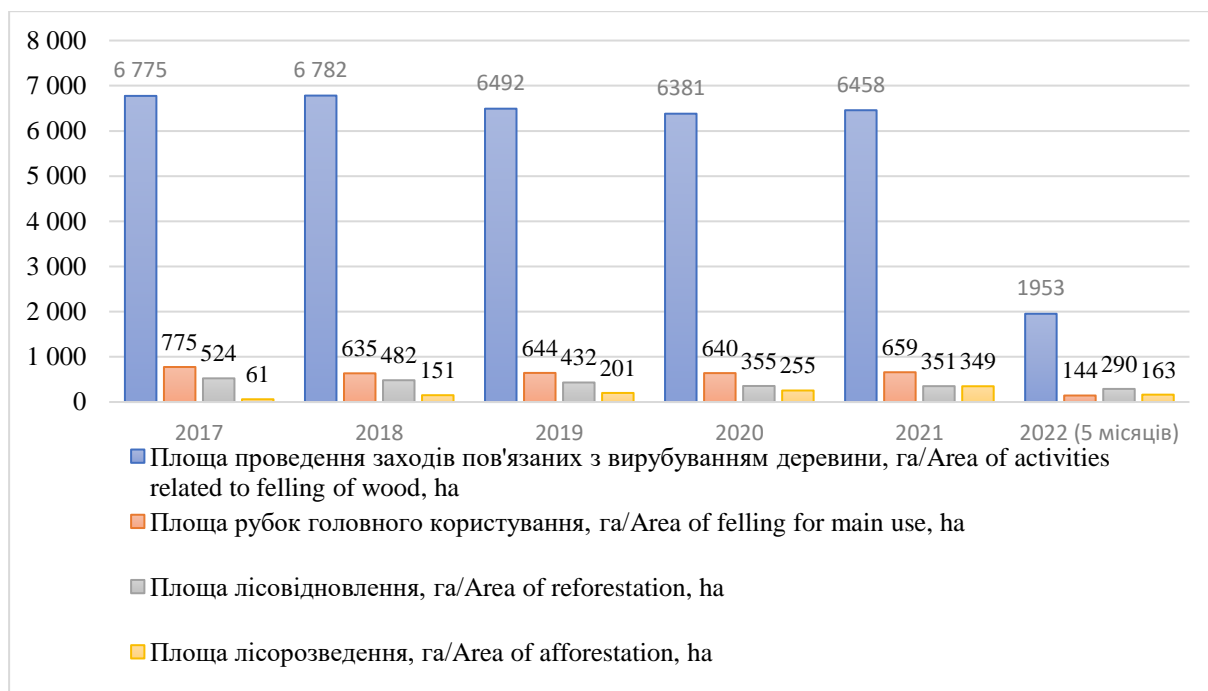

Рис. 2 – Порівняльна характеристика площ заходів пов'язаних з вирубуванням деревини та заходів з лісорозведення і лісовідновлення, на матеріалах джерела [6]

Fig. 2 – Comparative characteristics of areas of measures related to felling of wood and measures of afforestation and reforestation, based on source materials [6]

Проте темпи створення лісів є вкрай повільними, вони просто дають змогу покрити рубки головного користування (рис. 2), а для досягнення нормативного показника заліснення області потрібно щорічно впродовж 10 років висаджувати більше 9 тис. га лісу. І найпершою передумовою для цього є передача земель територіальними громадами для потреб ведення лісового господарства. За даними територіальних громад на кінець 2021 року в межах Тернопільської області за територіальними громадами обліковується 1341 га самозаліснених земель, котрі можна було би передати лісогосподарським підприємствам, проте темпи передачі земель не вражають.[5]

Державними лісогосподарськими підприємствами області, станом на 01.05.2022, подано до міських, селищних та сільських рад 118 звернень про відведення земельних ділянок загальною площею 826,9 га для лісорозведення, отримано 13 позитивних відповідей стосовно відведення земель площею 96,9 га, зареєстровано речові права на постійне користування земельними ділянками для створення нових лісів загальною площею 41 га, станом на початок травня 2022 року підприємствами отримано 30 відмов щодо відведення 56,7 га земель, на розгляді

сільських, селищних та міських рад перебуває 75 поданих клопотань про виділення лісогосподарським підприємствам 682,5 га земель під заліснення, які непридатні для сільськогосподарського використання [7].

Проте передача земель це не найдешевша процедура, котра ще й розтягнута в часі. Так ціна створення проекту землеустрою земельної ділянки розпочинається від 8 тис грн [8]. Навіть не зважаючи на те, що під заліснення можна передавати малопродуктивні й деградовані землі, котрі не задіяні в сільськогосподарському виробництві, що дає змогу не платити за відшкодування втрат від сільськогосподарського виробництва, проте органи місцевого самоврядування не поспішають передавати навіть такі землі для потреб лісорозведення.

Для прикладу можна навести ситуацію із передачею землі Мечишівської сільської ради державному підприємству «Бережанське лісомисливське господарство», коли після передачі земель лісогосподарському підприємству скликанням сільської ради, та початку процедури оформлення землі і витрат на це значних коштів, голова сільської ради почав відвойовувати зазначені землі в судових інстанціях [9].

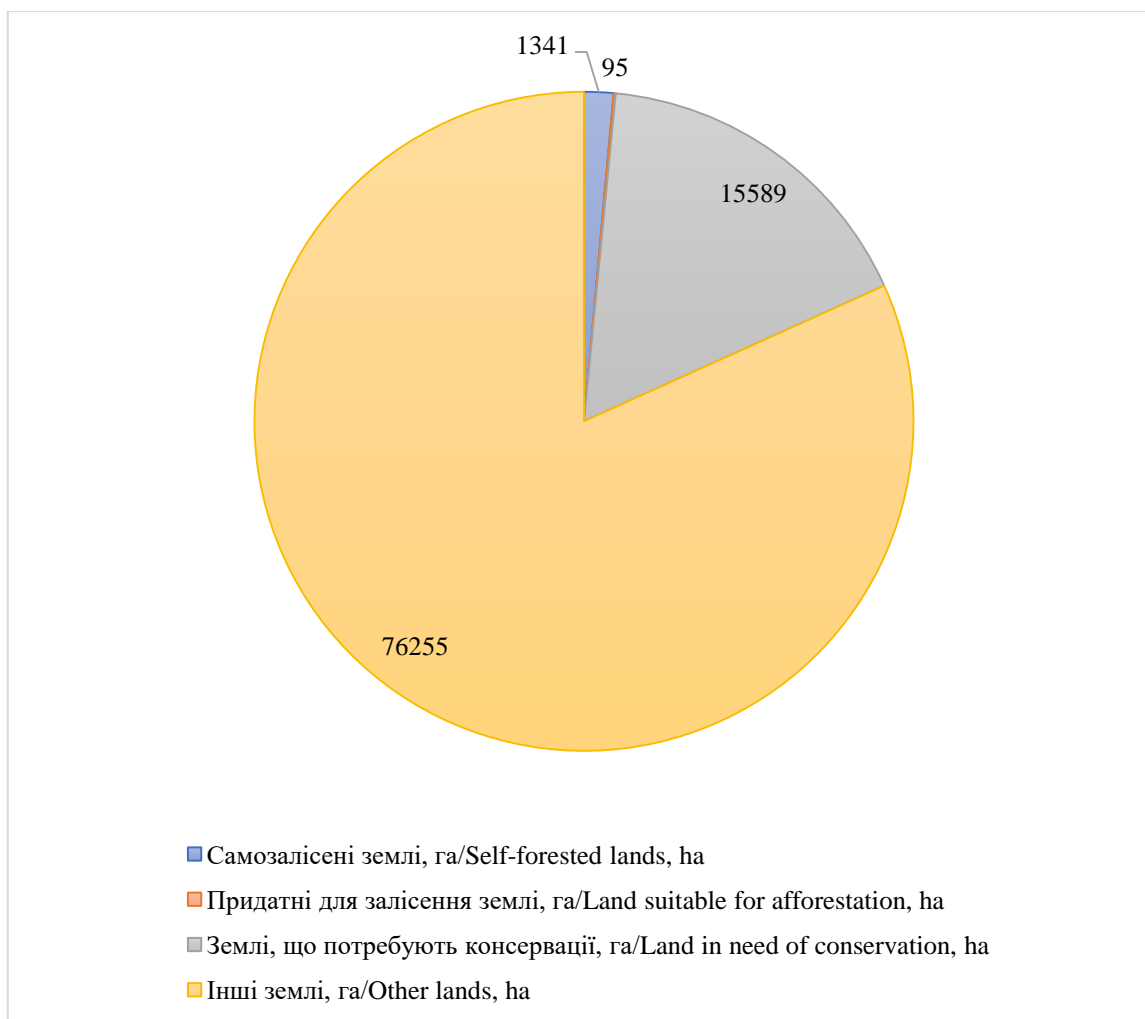

Рис. 3 Структура земель для потреб залісення, на матеріалах джерел [5, 10]
Fig. 3 – Land structure for afforestation needs, based on source materials [5, 10]

З аналізу структури земель (рис. 3) визначено, що самозалісені землі займають лише незначну частину, яка становить менше 1,5% від 92280 га площу яких потрібно залісити в межах оптимізації показника лісистості. Також землі можна консервувати шляхом залісення, приблизно 15,6 тис. га земель, що потребують консервації [10], а звідки взяти решту більше ніж 76 тис. га – невідомо. Адже всі землі розпайовані та задіяні в сільському господарстві і безкоштовно їх ніхто передавати не збирається, а отже на викуп згаданих земель для потреб залісення знадобляться значні кошти і навіть до 24.02.2022 в обласному бюджеті, та бюджетах територіальних громад такі кошти не передбачалися.

За умов якщо все пройде ідеально і вдасться передати під ведення лісового

господарства всі самозалісені, придатні для залісення та всі землі, що потребують консервації це все одно буде менше 18,5% від потрібної площі. Решту земель можна брати лише з тих, що задіяні у сільськогосподарському виробництві, що призведе до ще більших витрат за рахунок відшкодування від витрат сільськогосподарського виробництва.

У випадку, якщо спробувати викупити землі то ринкова ціна за 1 га ріллі на Тернопільщині складає близько 30 тис. грн [11], проводячи не складні обчислювальні операції отримуємо цифру в більше ніж 2,2 млрд. грн без врахування витрат на створення і вирощування лісу, а це ще близько 10 тис. грн на 1 га [6].

Отже, існує велика кількість перепон для збільшення площі лісів у межах Тернопільської області на базі державних

лісгосподарських підприємств, починаючи від фінансових, закінчуючи людським фактором, який в тому, чи іншому руслі пов'язаний, на сам перед, із фінансовою складовою.

Також варто згадати і проблему 15,6 тис га колгоспних лісів, які на даний момент не надані в користування лісгосподарським підприємствам області та в межах яких не проводиться, ні охорона, ні використання лісових ресурсів. Проте ми прираховуємо дані лісовкриті ділянки до земель лісового фонду Тернопільської області та включаємо їх до наявних відсотків залісеності області. Основною проблемою для таких лісів виступає їхня передача в постійне користування державним або комунальним лісгосподарським, чи комунальним підприємствам зі створеними спеціалізованими лісгосподарськими підрозділами.

Саме тому в межах оптимізації ми пропонуємо таку модель користування лісами при якій, як витрати, так доходи буде покладено на територіальні громади, що потребує створення нових комунальних

лісгосподарських підприємств, або створення у складі наявних комунальних підприємств спеціалізованих лісгосподарських підрозділів. На фоні газової кризи, що насувається на всю Європу і на Україну необхідно пояснити територіальним громадам, що можливість ведення лісового господарства в їх межах дасть змогу зробити той недоторканий запас ресурсів, який дасть змогу відчувати певний спокій на деякий час. Звісно, навіть якщо негайно розпочати процедуру створення комунальних лісгосподарських підприємств, або створити у складі наявних комунальних підприємств спеціалізованих лісгосподарських підрозділів і почати інтенсивне збільшення лісів. Найперші результати з'являться не раніше ніж через кілька десятиріч. Саме тому комунальні підприємства слід створювати на основі колишніх колгоспних лісів, які після реформи перейшли у власність громад і на даний момент часу є безгосподарними (рис. 1), за даними громад станом на кінець 2021 року таких земель налічується в області більше 12 тис. га.

Висновки

Проведено аналіз та оцінку стану реалізації програм щодо збільшення лісистості Тернопільської області та обґрунтовано можливі шляхи оптимізації даного процесу. Встановлено, що для досягнення оптимальних показників лісистості області, що становить 276480 га, сьогоднішні темпи з піковими значеннями за 5 років у 349 га/рік при потребі у більш ніж 9 тис. га/рік є вкрай недостатніми. Запропоновано модель оптимізації збільшення лісових площ за рахунок

створення комунальних лісгосподарських підприємств в підпорядкуванні територіальних громад, що дасть змогу у найшвидші терміни розпоряджатися землею для потреб залісення.

Перспективою подальших досліджень залишається оптимізація використання лісових ресурсів та збільшення території природно-заповідного фонду відповідно до нормативного показника у 15% від загальної площі області.

Конфлікт інтересів

Автори заявляють, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, автори повністю дотримувались етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію

Список використаної літератури

1. Лісовий кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
2. Наказ Міндовкілля від 22.07.2021 № 494 «Про затвердження показників регіональних нормативів оптимальної лісистості території і мінімально необхідної захисної лісистості агроландшафтів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-21#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
3. Указ Президента України №228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2282021-39089> (дата звернення: 08.05.2022).
4. Характеристика лісового господарства області. URL: <https://ternopillis.gov.ua/upravlinnja/kharakteristika-lisovogo-gospodarstva-oblasti.html> (дата звернення: 29.05.2022).

5. Матеріали управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації про облік самозалісених та придатних для потреб залісення земель територіальних громад Тернопільської області станом на 10.02.2022.
6. Матеріали звітів Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства про проведену роботу з охорони, захисту, використання та відтворення лісових насаджень, тваринного світу, ведення лісового та мисливського господарства станом на 01.06.2022 р.
7. Матеріали звітів управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації про стан виконання завдань, визначених Указом Президента України від 07.06.2021 № 228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» станом на 01.05.2022.
8. Проект відведення земельної ділянки URL: <https://zemlevporyadnik.com.ua/proekt-zemleustroyu-vidvedennya.html> (дата звернення: 28.05.2022).
9. Створення нових лісів на Тернопільщині: питання актуальне для лісівників, але не для громад. URL: <https://ternopilis.gov.ua/pres-sluzhba/novina/article/stvorennja-novikh-lisiv-na-ternopilshchini-pitannja-aktualne-dlja-lisivnikiv-ale-ne-dlja-gromad.html> (дата звернення: 29.05.2022).
10. Публічна кадастрова карта URL: https://map.land.gov.ua/?cc=3568176.376491699,6207013.759603989&z=7&l=pcm_pzf,kadastr&bl=ortho10k_all (дата звернення: 27.01.2022).
11. Нормативна грошова оцінка земель. URL: <https://data.gov.ua/dataset/e306e6a5-eb59-4bc7-aa3e-fb8f12dd7599> (дата звернення: 29.01.2022).

Стаття надійшла до редакції 30.10.2022

Стаття рекомендована до друку 25.11.2022

L. P. TSARYK¹, DSc (Geography), Prof.,

Head of the Department of Geoecology and Methods of Teaching Environmental Disciplines

e-mail: tsaryk155@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0944-1905>

Y. V. SMERECHYNSKYI¹

Postgraduate of the Department of Geoecology and Teaching Methods of Environmental Disciplines

e-mail: suv.work.3@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8143-860X>

¹*Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,*

Maxyma Kryvonisa str.2, Ternopil, 46027, Ukraine

ASSESSMENT OF THE PROSPECTS OF CREATING NEW FORESTS IN TERNOPIIL REGION

Modern globalization processes, both in Ukraine and around the world, are leading to the increasing use of natural resources, including forests. That is why there is a question of assessing the restoration and increase of forest areas, which will ensure sustainable forest development.

Purpose of the work is to evaluate the creation of forest resources within the Ternopil region and propose their optimization.

Methods. Descriptive, statistical, comparative-geographical, analysis and optimization modeling.

Results. The Ternopil region is one of the sparsely forested regions of Ukraine. Forestry enterprises of the region create new forests in the areas available for afforestation in the course of implementation of forestry management programs of the region, but the main limiting factor is the availability of land plots to meet the needs of afforestation. In order to optimize the process of increasing forested land, it is necessary to afforest lands unsuitable for agricultural production and to transfer self-forested lands to forestry enterprises. However, one of the obstacles to the transfer of land for the use of forestry enterprises is the reluctance to lose valuable assets in the form of land, and the vague prospect of receiving dividends. The state forestry enterprises of the region submitted applications to the city, village and village councils for the allocation of land plots, only some positive responses were received. It is also worth mentioning the problem of collective farm forests, which are currently not provided for use by forestry enterprises of the region and within which neither protection nor use of forest resources is carried out. The main problem for such forests is their transfer for permanent use to state or communal forestry enterprises, or communal enterprises with created specialized forestry units. Therefore, the optimal way out of such a situation can be considered the creation of communal forestry enterprises in territorial communities of the region, which would have the opportunity to gradually create new forests on such a basis.

Conclusions. Thus, the identified problems and trends and problems of meeting the needs of the region in forests and achieving the optimal indicator of forest cover of the region allowed to open an alternative way to solve this problem on the basis of direct managers of potential land plots that can be afforested.

KEY WORDS: afforestation, forestry, reforestation, creation of new forests, optimization

References

1. Forest Code of Ukraine (2022, May 08). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
2. Order of the Ministry of Environment of 22.07.2021 № 494 "On approval of indicators of regional standards of optimal forest cover of the territory and the minimum necessary protective forest cover of agrolandscapes of Ukraine" (2022, May 08). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-21#Text> (in Ukrainian)
3. Decree of the President of Ukraine №228 / 2021 "On some measures for the preservation and reproduction of forests" (2022, May 08). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/2282021-39089> (in Ukrainian)
4. Characteristics of forestry of the region. (2022, May 29). Retrieved from <https://ternopillis.gov.ua/upravlinnja/karakteristika-lisovogo-gospodarstva-oblasti.html> (in Ukrainian)
5. Materials of the Department of Ecology and Natural Resources of the Ternopil Regional State Administration on the accounting of self-afforested and suitable for afforestation lands of territorial communities of the Ternopil region as of 10.02.2022. (in Ukrainian)
6. Materials of reports of the Ternopil Regional Department of Forestry and Hunting on the work carried out on the protection, defense, use and reproduction of forest plantations, wildlife, forestry and hunting as of 01.06.2022. (in Ukrainian)
7. Materials of reports of the Department of Ecology and Natural Resources of the Ternopil Regional State Administration on the status of implementation of tasks defined by the Decree of the President of Ukraine dated 07.06.2021 № 228/2021 "On some measures to preserve and restore forests" as of 01.05.2022. (in Ukrainian)
8. Land allotment project (2022, May 28). Retrieved from <https://zemlevporyadnik.com.ua/proekt-zemleustroyu-vidvedennya.html> (in Ukrainian)
9. Creation of new forests in Ternopil region: the issue is relevant for foresters, but not for communities. (2022, May 29). Retrieved from <https://ternopillis.gov.ua/pres-sluzhba/novina/article/stvorennja-novikh-lisiv-na-ternopilshchini-pitannja-aktualne-dlja-lisivnikiv-ale-ne-dlja-gromad.html> (in Ukrainian)
10. Public cadastral map of Ukraine (2022, January 27). Retrieved from https://map.land.gov.ua/?cc=3568176.376491699,6207013.759603989&z=7&l=pcm_pzf,kadastr&bl=ortho10k_al (in Ukrainian)
11. Normative monetary valuation of land. (2022, January 29). Retrieved from <https://data.gov.ua/dataset/e306e6a5-eb59-4bc7-aa3e-fb8f12dd7599> (in Ukrainian)

The article was received by the editors 30.10.2022

The article is recommended for printing 25.11.2022